

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzót megillető jogdíj mértéke

Ügyszám: SZJSZT 34/2002

A bíróság által feltett kérdések:

1. A perbeli címer művészeti alkotás-e, az szerzői jogi védelem alá tartozik-e?
2. Amennyiben igen, meg kell határoznia a felperest megillető alkotói díj összegét.

Az eljáró tanács válasza:

Ad 1. A képzőművészet, az iparművészet, a fotóművészet és az ipari tervezőművészet egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 83/1982 MT rendelet 6. § (2) bekezdés a) pontja értelmében a Lektorátus *„bírálja felkérés alapján a művészeti alkotásokat.”* Az 5. § értelmében *„A bírálathoz a művészeti alkotás művészi értékének, felhasználására alkalmasságának, továbbá a szerzői díj mértékének véleményezésére terjed ki.”* Jelen esetben a bírálathoz az önkormányzatokról szóló 1991. évi XX. törvény 109. § (2) bekezdése írja elő. A per iratai között fellelhető az alperes megkeresése alapján a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által F/23/2001 szám alatt, 2001. július 4-én készített szakvélemény, amely *„...a bemutatott kész művet elfogadásra, elhelyezését engedélyezésre javasolja.”* A hivatkozott szakvélemény a művet kompozíciónak nevezi, amelyet a művész megkomponált. A címer egyes részleteit kárpit-művességgel megoldottnak tekinti, különösen szépnek tartja a képháttereknek mozgalmas kialakítását, az egy színben belüli fuga- és színkezelést. Ezek mind olyan képzőművészeti szakértői fordulatok, amelyek szerzői alkotást feltételeznek, amely a felperes egyéni, eredeti jellegű képzőművészeti alkotó munkája eredményeként állt elő. A szerzői alkotás a szerzői jog oltalma alatt áll.

Az eljáró tanács a szerzői jogi védelem fennállása kérdésében az alábbi álláspontot alakította ki.

Szerzői műről (alkotásról) két pozitív feltétel bekövetkezése esetén lehet beszélni. Az első feltétel abban áll, hogy az alkotásnak mint eredménynek az irodalom, a tudomány, vagy a művészet területére kell esnie. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) 1. § (2) bekezdésében foglalt példálózó felsorolás h) pontja a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvmás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotást és annak tervét, k) pontja az építészeti alkotást és annak tervét, kifejezetten említi a szerzői jogi védelem tárgyaként. (Az F/4. alatt szerződés 3. pontja az alkotást az iparművészet területére sorolja.) A Képző- és Iparművészeti Lektorátus 1. szakvéleménye (2001. 07. 04., F/23/2001) nem határozza meg, hogy a szóban forgó mozaik címer milyen mű-fajta-hoz tartozik. Az Sztj. szerint azonban nemcsak a példálózó felsorolásban nevesített mű-fajta-hoz tartozó alkotások részesülhetnek szerzői jogvédelemben, hanem bármilyen alkotás, amely a fent említett terület

(irodalom, tudomány, művészet) valamelyikén készült, és megfelel az alábbiakban részletezett kritériumoknak.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a vitatott alkotás, mint az esztétikai érzékelés- és élvezetkeltésen túlmenő funkcióval is rendelkező mű, részben a képzőművészet, részben az építészet területére esik. A felperes alkotása ugyanis a térben elhelyezett építmény, műtárgy is (természetesen nem épület).

A szerzői jogi védelem fennállásának másik pozitív feltétele, hogy az alkotás, mint szellemi tevékenység eredménye, egyéni-eredeti jelleggel bírjon. Ez egyben az egyetlen „minőségi” követelmény is. Ez másfelől azt jelenti, hogy a védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet. „Nem függ tehát mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől, vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől” (Szjt. miniszteri indoklás az 1-9. §-hoz, Szjt. 1. § (3) bekezdés). Az egyéni eredeti jellegnek ki kell fejeződnie a művön. Ezt úgy juttatják érvényre az Szjt. megalkotását befolyásoló újabb nemzetközi egyezmények (a TRIPS és a WCT), hogy hangsúlyozzák, hogy a szerzői jogi védelem a kifejezésre („expression”), és nem a kifejezéssel közölt tartalomra irányul, vagyis az adott tartalom gondolati kifejezésének kell az egyéni eredeti jelleggel bírnia.

A kifejezés védelme igazodik a tartalom, és a mű-fajta sajátosságaihoz. Másként „mérhető” egy meghatározott, adott, kötöttségeket jelentő tartalmat formába öntő alkotás, mint egy ilyen kötöttségek nélkül készült mű egyéni eredeti jellege. (pl. kettős könyvelést támogató számítógépi program – egy hangulatot tükröző, szinte tárgy és téma nélküli szabad vers) Az előbbi esetben a funkció és a kötöttségek (a könyvvezetés szabályai) nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét. Összességében azt lehet mondani, hogy az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgálai másolása.

A bírói gyakorlat már az 1921-es szerzői jogi törvény idején is e tételt képviselte. „Ismert adatoknak, meglevő anyagnak feldolgozása is védelem alatt álló mű, ha ebben önálló, egyéni tevékenység nyilvánul meg, és az újszerűség bélyegét viseli magán (Kúria, P.I. 3581/1934.)”

A Szerzői Jogi Szakértő Testületnek már több alkalommal kellett állást foglalnia képző-, iparművészeti, építészeti alkotás (terv) szerzői mű minőségéről. E vélemények tárgya volt a jelenlegihez hasonló eset is, amikor a „tartalom” adott, vagy átvett, és a kérdés az, hogy a megformálás / kivitelezés alkotó jellegű-e.

A 21/1976. sz. ügyben ismert népi (tehát a közkincsbe tartozó) motívumkészletből merített, alkotó módon változtatott szőttestervek szerzői jogi védelmének fennállását állapította meg az eljáró tanács. Az indok a tervezési koncepcióban, megoldási módban megnyilvánuló egyéni, sajátos szellemi tevékenység. A 3/1986. sz. ügyben nyilvánított vélemény idevágó lényeges tartalma, hogy az „építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alkotása”. Az 14/1991. sz. ügyben vizsgált beépített tárgyalóhelyiség „egyéni, sajátos műalkotás, amely egyéni, művészi színvonalú munka eredménye”. Ismert sárgaréz idomokból és csövekből készített lépcsőkorlátot minősített az eljáró tanács a 10/1992. sz. ügyben szerzői műnek azért,

mert „az iparművész munkáját a kivitelezés színvonala emeli művészetté. A kivitelező iparművésznek újra kellett fogalmazni és át kellett terveznie a feladatot, és azt realizálni.”

A szerzői mű jelleget el nem ismerő vélemények is születtek. „A felperes által készített falipolc megtervezésénél [a felperes] általánosan ismert és használt formai elemeket, a funkcióból adódó arányokat és szokásos konstrukciót tartalmazott. A polc terve jellegzetesen egyéni karaktert nem tartalmaz.”(bíróági ügyszám: LB.Pf.III. 21 105/1971.). megtagadta a szerzői jogi védelmet korábban a Szerzői Jogi Szakértő Testület attól a csomagtartótól, amely nem rendelkezett egyéni, sajátos jellemvonásokkal (15/1992.).

A perbeli esetben a tartalom, a város címere adott. Ez az ún. „meglevő anyag”. A kérdés az, hogy a felperes ezt önálló szellemi alkotásaként, egyéni-eredeti jelleggel formálta-e meg. A felperesnek – még abban az esetben is, ha a címer mérete és helye előre meghatározott követelménynek tekintendő – „ki kellett találnia” a címer környezetben (térben) történő elhelyezését, meg kellett „komponálnia” a hátteret, és az alkotást úgy kellett elválasztania a környezettől és egyúttal oda behelyezni, hogy az világosan elkülönítve és mégis harmonikusan, a közterületen mozgó közönség számára befogadhatóan foglaljon helyet. A kompozíciónak ki kellett fejeznie a címer képi, szimbolikus tartalmán túlmenően a debreceni városi önkormányzatiság lényegét jelentő autonómiát és ennek történetiségét, továbbá egyúttal a művet meg kellett feleltetni az ismeretterjesztő (címer leírás) funkciónak is. Mindehhez meg kellett tervezni, illetve határozni a felhasználható anyagokat, pontos színeket, színösszetételt is. Az anyagok beépítését és a teljes kivitelezést is ismét csak alkotó tervezéssel kellett vezényelni. Ezek miatt az eljáró tanács – függetlenül a rendelkezésre álló lektorátusi szakvéleményektől (Képző- és Iparművészeti Lektorátus 1. szakvéleménye (2001. 07. 04., F/23/2001), és az F/8. sz. szakvélemény) megállapítja, hogy a perbeli, térben (közterületen) elhelyezett címer az Sztj. védelme alá tartozó művészeti (részben képzőművészeti, részben építészeti) alkotás.

Ad 2. Előre bocsátjuk, hogy a kérdésben szereplő „alkotói díj” kifejezést az eljáró tanács szerzői jogdíjként érti.

A kérdés megválaszolásához egy jogi előkérdést is meg kell válaszolni, amely abból ered, hogy szerzői jogdíj szerzői mű felhasználása fejében jár. Az előkérdés úgy hangzik, hogy szerzett-e az alperes felhasználási jogot a felperes művén. (A Szakértő Testület – általában – „tisztá” jogkérdésben nem nyilvánít véleményt, de a 2. kérdés megválaszolása nem lehetséges a jogkérdésben történő állásfoglalás nélkül.)

Az Sztj. 16. § (1) bekezdése értelmében „...a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.” „... a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.” A (4) bekezdés szerint „Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti

meg.” Megjegyzi az eljáró tanács, hogy „a törvény másképp nem rendelkezik” fordulat egyrészt a szerzői jogdíjról való lemondást, másrészt az un. szabad felhasználások eseteit fedi, amelyek az adott tényállás mellett nem alkalmazhatók.

A hivatkozott törvényi rendelkezésekből következik, hogy vizsgálni kell a peres iratok között F/3. szám alatt fellelhető „*Vállalkozási szerződés*” elnevezésű okirat és módosításainak tartalmát. Az F/4. alatti szerződést tekinti az eljáró tanács irányadónak, mert annak 13. pontja alapján az F/3. szerinti „szerződés hatálya érvényét” [helyesen: hatályát] veszti. Az F/5. szerinti szerződés csupán a fizetendő díj összegét módosítja.

A kérdés az, hogy értékelhető-e felhasználási szerződésként a hivatkozott szerződés. Az eljáró tanács egyhangú véleménye szerint a szerződő felek kivitelezésre irányuló, a kivitelezés ellenértékét tartalmazó vállalkozási szerződést kötöttek, amely nem tartalmazza a felhasználási szerződés *érvényes létezéséhez* szükséges elemeket. Az csak annyiban érinti a felperes tervezési és kivitelezési alkotó munkáját, amennyiben az F/4. szerinti szerződés 6. pontja alapján a mozaikcímer műtermi munkálatai végzésének ütemezéséről, és a megrendelő előzetes vizsgálatáról (a műteremben történő bemutatás) rendelkezik.

Ugyanakkor nem tartalmaz a szerződés rendelkezést a felhasználás engedélyezéséről és az annak fejében járó díjazásról vagy az arról való lemondásról. Az Szjt. 42. § (1) bekezdésében foglaltak szerint „*Felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.*” A már hivatkozott 16. § (4) bek. utolsó fordulata szerint „*A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le.*” A kifejezett felhasználási engedély hiányából arra a következtetésre lehet általában jutni, hogy a szóban forgó szerződés nem tekinthető létező felhasználási szerződésnek.

Egyébként a jelen esetben a feleknek az Szjt. 42. és 49. §-ok értelmében jövőben elkészítendő mű megalkotására és felhasználására vonatkozó felhasználási szerződést kellett volna kötniük, amelynek tartalmaznia kellett volna tevékenységi (műelkészítési) és a szándékolt felhasználás módja és mértéke tekintetében engedélyezési elemeket, és ehhez képest kellett volna a fizetendő ellenérték (szerzői jogdíjat) megállapítani. A szerzői jogban ugyanis szerződési típuskényszer van. A Ptk. 86. § (2) bekezdése útján felhívott Szjt. említett 16. § (1), (4) és 42. § együttes alkalmazása oda vezet, hogy ha a létrehozandó teljesítmény szerzői műnek minősül, annak megalkotására és felhasználására csak felhasználási szerződés köthető. (v.ö: Az Szjt. magyarázata, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. szerk.: Gyertyánfy P. a 42. §-hoz fűzött kommentár.) Más szóval *egy szerződés, mégpedig felhasználási szerződés* vonatkozik az elkészítésre és a jogátengedésre is. Vállalkozási, megbízási, vagy bármely, a Ptk. szerinti, tevékenység ellátására (facere szolgáltatás) kötött szerződéssel nem lehet érvényesen felhasználási engedélyt szerezni. Ez alól csak a vállalkozási szerződés egyes altípusai (tervezési és kutatási szerződés; v.ö. Ptk. 409. § (5), 412. § (3) jelentenek kivételt. (Ha a felek így jártak volna el, a jogátengedésre megállapított jogdíjrész tekintetében rendelkezésre álló társadalombiztosítási járulék-kedvezményeket is jogszerűen kihasználhatták volna.)

A szóban forgó esetnek van azonban egy olyan sajátossága, amely miatt – kivételesen – a szerzői engedélyre történő szerződési utalás nélkül is létező (de nem érvényes!) felhasználási

szerződésnek tekinthető a szerződés. Ez a sajátosság abban áll, hogy a felperes által elkészített mozaik-címer szerződés szerinti felhasználása csak két, az Szjt-ben nevesített felhasználási mód útján valósulhat meg. Ez a két felhasználási mód pedig az alkotás terve tekintetében a többszörözés (Szjt. 17. § a), 18. § (2) bekezdés utolsó mondat), és az elkészült műre nézve pedig a kiállítás (Szjt. 17. § g), 69. § (2) első mondat). A többszörözés a jelen ügyben azért releváns, mert nem tekinthető úgy, mintha egy szerző egy irodalmi kéziratról másolatot készítené, hogy azt (is) átadhassa a felhasználónak. A jelen tényállásban a többszörözés ennél jóval több, a rendeltetésszerű felhasználást lehetővé tevő kivitelezés. A kiállítás fogalmát az Szjt. nem határozza meg, azon a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint az eredeti műpéldány (bizonyos esetekben a műpéldány másolata) közönség számára nyitva álló helyen történő bemutatását kell érteni. Az F/4. szerinti szerződés alapján a mozaik címet eleve a közönség számára nyitva álló közterületen kellett elkészíteni, és e kötelezettségének a felperes eleget is tett. Ebből az következik, hogy a felperes *ráutaló magatartással* nemcsak beleegyezett a kiállításba, de *a felhasználási cselekményt (kivitelezést és kiállítást) maga valósította meg.*

Ebből az következik, hogy a felperes engedélyét a felhasználáshoz megadta, azonban e szerződési nyilatkozata az Szjt. 45. §-ban előírt írásba foglalás elmulasztása miatt semmis, e semmisség azonban az egész szerződésre nem hat ki (Szjt. 3. § és Ptk. 218. § (1) bekezdés útján alkalmazandó 217. § (1) és 239. §).

Hangsúlyozza az eljáró tanács, hogy a fenti következtetés csak egészen kivételes esetekben, olyankor minősülhet helyesnek, amikor a szerző „beleegyező” tartalmú ráutaló magatartása nem csak a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásként (Szjt. 10. §), hanem kifejezett felhasználási engedélyként minősülhet. E kivételes eseteket arra a körre kell korlátozni, amikor a szerző maga valósítja meg a célzott felhasználási cselekményt, vagy ahhoz elválaszthatatlanul kapcsolódó magatartást tanúsít. A műpéldány felhasználónak való átadása általában soha nem minősülhet felhasználási engedélynek. Itt azonban több történt. A szerző maga többszörözte és állította ki művét.

A fentiek alapján az eljáró tanács szerint *létező, és részlegesen semmis felhasználási szerződésként értelmezhető* az F/4. szerinti szerződés. Ekkor megnyílik a lehetőség a felhasználási szerződés bírósági értelmezésére (tartalommal való kitöltésére) az Szjt. 43. § (5) bekezdése alapján [*Ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik*]. Az eljáró tanács álláspontja szerint az alperes a személyére szóló, a kiállítási felhasználási módra korlátozott, a teljes védelmi időre szóló, értelemszerűen kizárólagos jogot szerezhet a bírósági szerződés értelmezés alapján annak ellenére, hogy a kizárólagosságban kifejezetten meg kell állapodni. A szóban forgó esetben ugyanis egy műpéldány jött létre, amely az alperes vagyonához tartozó önkormányzati tulajdonban álló közterület alkotórészévé /Ptk. 95. § (1) bekezdés/ vált. (A felhasználási jog területi korlátozásáról való rendelkezés értelemszerűen kiesik.)

A felek a fentiek szerint értelmezhető szerződés alapján azonban az engedély fejében járó díjról nem állapodtak meg, és kifejezett jogdíjlemondást a szerződés nem tartalmaz. Az F/4.

és F/5. szerinti szerződések kifejezetten a tevékenység ellenértékéeként határozzák meg a szerzőnek járó díjat. Emiatt tehát ellenszolgáltatással fedezett munkavégzés, értelmezéssel létezőként elismerhető alaki okból semmis felhasználási engedély és jogalapítás, továbbá megvalósult és díjazás nélkül maradt felhasználás alkotják a tényállás lényeges elemeit. (Szerzői jogsértésről a létezőnek tekintett engedély miatt nem lehet beszélni.)

Az alakiség megsértése miatti semmisség nem orvosolható, ugyanakkor az eredeti állapotot sem lehet helyreállítani (a felhasználás megtörtént és folyamatosan megvalósul). Az eljáró tanács álláspontja szerint a felperest mindenképpen megilleti jogdíj a megszerzett felhasználási jog fejében (Ptk. 237. § (2) bekezdés első és harmadik mondat).

A Szerzői Jogi Szakértő Testület állandó gyakorlata szerint szerzői jogdíjak mértékének megállapítására nem vállalkozhat, mivel az Szjt. 44. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint a felhasználási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg.

A Lektorátus a hivatkozott jogszabályi hely alapján a felperes felkérésére nyilatkozott és **javaslatot** tett a szerzői jogdíj mértékére, amelyet részben kellően megindokolt (F/8. szám alatt a peres iratok között csatolva). Ugyanakkor nem volt a Lektorátus a díjazásra vonatkozó javaslat megtételekor tekintettel arra, hogy a javasolt díj az alkotó tevékenység és/vagy a felhasználási engedély fejében jár-e. A javaslat kontextusa arra utal, hogy a Lektorátus csak az engedély fejében járó jogdíjra tett javaslatot (az első lap közepén: „szerzői tiszteletdíjának, jogdíjának” fordulat). Ezt az értelmezést megerősíti, hogy a Lektorátus első szakvéleménye (F/23/2001, 2001. 07. 04.) második oldalán utal a művész részére a hátralékos összeg (értelemszerűen az F/4. és F/5. szerződés szerinti hátralékos összeg) kifizethetőségére.

Az adott perben vagy a felek megegyezése vagy az F/8. szerinti javaslatban meghatározott határon belül bírói mérlegelés tárgya a szerzői jogdíj mértéke. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy kifejezetten ajánlatos lenne az adott ügyben a felek megegyezése az engedély fejében fizetendő jogdíj összegéről, ugyanis a felek között „tartós jogviszony” áll fenn. Az alperes tulajdonjoga a mű léte során a védelmi idő alatt folyamatosan érintkezni fog a felperes szerzői jogával, és ezt az érintkezést csak néhány ponton oldják fel az Szjt. szabad felhasználásról rendelkező szabályai (pl. Szjt. 68. §). Itt jegyzi meg az eljáró tanács, hogy az alperes hivatkozása a szabad felhasználásra teljesen alaptalan. A szabad felhasználásnak az Szjt. 33. §-ban meghatározott ún. általános korlátjait együtt kell alkalmazni a szabad felhasználás taxatív felsorolt eseteivel. Vagyis az általános korlátoknak (ún. három lépcsős teszt) való megfelelést csak akkor lehet vizsgálni, ha van a törvényben kifejezetten említett szabad felhasználási tényállás, és erre alapít felhasználási cselekményt egy személy. Ilyen tényállási elem pedig a jelen ügyben nincs.

Budapest, 2002. december 20.

Dr. Faludi Gábor
a tanács elnöke

Dr. Szilágyi István
a tanács előadó tagja

Dr. Feledy Balázs
a tanács szavazó tagja